

ХАКАСИЯДА ЧУРТАПЧАТХАН ЧОННАР

Республикада алты чүс муна чағын кизи чуртапча. Пу сан 1995 чылнын пичиктеринең алылган.

1930 чыллардаң сығара городтарда чонның саны табырах өзіп пастаан. Амғы туста Хакасияда чуртапчатхан чонның санынаң чүсте читон ікиси (72%) городтағылар. Пір чүс алтон муна чағын кизи аалларда чуртапча.

Хакасия – көп нациялыг чир. Республикада чуртапчатхан чоннарның аймагы пір чүс онға чагдап парған полар, че үс чүс чыл мының алнында пу чирлерде көбізін хакастар ла чуртачаңнар. Иң көп хакас чонынаң хада орыс чоны чуртап парир. Хакасияда илееде көп украинецтер чуртапча, оларның саны он үс муңнаң ас парған. Хакасияда идок немецтер, поляктар паза олардаң даа пасха көп нация чоннары чуртапчалар. Көзидімге алза, чуваштар, татарлар, белорустар, мордвалар, хырғыстар, узбектер, чеченнер, азербайджаннар, казахтар ан. пасх. Полған на чонның поэзияны кибірі, тілі пар. Анзын, үлүкүннер полза, истіп-көріп аларға чапсых поладыр.

Наа сөстер:

<i>украинец – ukraynalı</i>	<i>чагдап парған – yakınlaştı</i>
<i>немец — alman</i>	<i>ас парған – aştı</i>
<i>поляк – polonyalı</i>	<i>истіп-көріп – duyup-görüp</i>
<i>чуваш — çuvaş</i>	<i>көбізін – çoğunda</i>
<i>татар — tatar</i>	<i>илееде көп – pek çok</i>
<i>белорус — beyaz rus</i>	<i>полған на – her</i>
<i>мордва – mordva</i>	<i>чапсых – ilginç</i>
<i>хырғыс – kırgız</i>	<i>көп нациялыг – çok uluslu</i>

чечен – çeçen

казах - kazak

Идер тоғыстартар

1. Пирілген текстті истіп алыңар, чахсы хығырыңар.

2. Текстті түрк тіліне тілбестенер.

3. Сурығларға нандырыңар:

- 1) Хакасияда нинче кізі чуртапча?
- 2) Городтарда чонның саны хачаннаң сығара öзіп пастаан?
- 3) Хакасия хайдағ чир?
- 4) Хакасияда нинче аймах чон чуртапча?
- 5) Иң көп хакас чоны хайдағ чоннаң чуртап парир?
- 6) Хакасияда чуртапчатхан паза хайдағ чоннарны пілчезер?
- 7) Амғы туста орыстарның саны нинче?
- 8) Украинецтернің саны нинче?
- 9) Немецтернің саны нинче?
- 10) Пу чоннар нименең пасхалалчалар, хайди сағынчазар?

4. Хакасияда чуртапчатхан чоннар аттарын тексттең сығара пазыңар.

Ибдегі тоғыс: Текстті көрбин чоохтирға тимнен салыңар.

Тузаланған литература

1. Султреков С.Н. Край наш хакасский. Учебное пособие для учащихся начальных классов по природоведению (на хак. Языке).- Абакан: Хакаское кн. Изд-во, 2001. - 128 с.
2. Султрекова Э.В., Султрекова З.И. Электронное пособие (на хакасском языке) «Хакасский язык для начинающих изучать родной язык». – Абакан: Хакаское книжное издательство, 2013.

3. Абумова О.Д., Боргоякова Т.Н., Чанков Д.И. Хакас тілі (хығырчаң книга). - Ағбан: Хакас книга издательствозы, 2005. - 116 с.
4. Хакасско-русский словарь = Хакас-орыс сөстік. - Новосибирск: Наука, 2006. - 1114 с.
5. Ekrem Arıkoğlu. Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük. Ankara: Akçağ Yay.
6. Газета «Хабар»: <http://khakaschiry.ru>